

INLEIDING

Goeiemiddag allemaal,

Ik ben Greet Vlegels en werk als algemeen directeur voor Morpho.

Morpho is een beeldend kunstorganisatie in Antwerpen die kunstenaars ondersteunt in de ontwikkeling van hun artistieke praktijk. Dit enerzijds door het uitvoeren van een atelierbeheer en -beleid en anderzijds door het organiseren van een residentiewerking voor lokale en internationale kunstenaars.

In het residentiehuis ontvangen we jaarlijks een 20 tal kunstenaars uit binnen- en buitenland die we gedurende 3 tot 5 maanden ondersteunen in hun traject. Als atelieraanbieder beheren we 14 gebouwen, van waaruit we aan meer dan 200 kunstenaars betaalbare ruimte verhuren.

Onze atelier- en residentiewerking zijn verbonden met en werken versterkend voor elkaar, maar vandaag focus ik me vooral op de atelierwerking en reflecteer ik vanuit mijn eigen ervaring over de verschillende vragen die we vandaag samen behandelen.

WAAROM ZIJN WERKPLEKKEN NODIG VOOR KUNSTENAARS

Kunstenaars wonen en werken meestal vanuit steden, daar ontmoeten ze elkaar, is er ondersteuning en zijn er de meeste productie- en presentatiefaciliteiten.

Net zoals andere stedelijke atelierinitiatieven, bevordert Morpho een dynamische en duurzame context voor artistiek werk door het aanbieden van betaalbare werkruimte, het delen van een netwerk en het creëren van ontwikkelingsprogramma's.

Het doel is om kunstenaars tijd en ruimte te geven om te werken, te falen en te ontwikkelen. Voor (beeldend) kunstenaars is het hebben van een atelierruimte vaak het startpunt om hun artistieke praktijk professioneel uit te bouwen en een netwerk op te bouwen.

Vooraf aan de start van hun carrière worden beeldend kunstenaars geconfronteerd met hoge productiekosten in combinatie met één van de meest precaire inkomenssituaties binnen de artistieke sector. Het is dus noodzakelijk dat deze werkruimte heel betaalbaar is.

WAAROM ZIJN KUNSTENAARS BELANGRIJK VOOR DE STAD

Omgekeerd hechten steden veel belang aan een kunstenaarsgemeenschap.

Kunstenaars zijn de motor voor een levendige en diverse kunstenscène; Kunstenaars creëren in hun ateliers, studio's en repetitieruimtes artistieke producties die de museumzalen, publieksbühnes en schouwburgen vullen en zorgen zo voor

een levend aanbod aan kunst, cultuur en nachtleven en versterken andere sectoren zoals jeugd, economie en toerisme.

Kunstenaars maken een stad levendig en creatief en dus aantrekkelijk, de stad ontwikkelt en dan is er een kantelpunt. Voor kunstenaars die mee aan de basis stonden van het opbloeien van de wijk of buurt, wordt de huurprijs te duur. En als de betaalbaarheid de artistieke praktijk en autonomie van de individuele kunstenaar onder druk zet, dan vertrekken kunstenaars plots massaal. Het gevolg daarvan is steeds een gevoelige verschraving van die buurt en haar maatschappelijk weefsel.

UITDAGINGEN BIJ HET CREËREN VAN WERKPLEKKEN VOOR KUNSTENAARS IN EEN STEDELIJKE CONTEXT

Dit noemen we gentrification, een gekende dynamiek tussen een stad en een kunstenaarsgemeenschap. Decennialang erkende beide partijen het als een wisselwerking waarbij de inzet van tijdelijke leegstandinvulling een win – win oplossing was.

De laatste 20 jaar worden Belgische steden echter populairder. Een steeds grotere groep mensen vindt de stad opnieuw aantrekkelijk om te wonen. Met als gevolg dat ruimte, zowel qua beschikbaarheid als betaalbaarheid, onder steeds grotere druk staat. Bij de jacht op geschikte ruimte is de woningmarkt duidelijk de sterkst economische kracht.

Tijdelijke leegstandsinvulling is niet langer zo aantrekkelijk voor kunstenaars. Ze worden nog steeds gevraagd deze in te nemen, maar de termijnen worden korter en er worden eisen gesteld zoals aan buurtwerking doen, workshops voor kinderen organiseren, ...

Het doel van de, publiek of private, leegstandeigenaars is niet kunstenaars te ondersteunen bij hun ontwikkeling door het bieden van betaalbare werkruimte. Dat is louter een gevolg. Het echte doel is het overbruggen van de periode tot de bouwvergunning goedgekeurd is en positieve aandacht trekken voor de buurt van het toekomstig project. Kunstenaar worden dus geïnstrumentaliseerd om het uiteindelijke woonproject al in waarde te doen stijgen nog voor de bouw is gestart. Win – win voor de ontwikkelaar, maar niet meer voor de kunstenaars.

Deze geforceerde en gestructureerde vorm van gentrification is veel drastischer en gaat ten koste van betaalbare ruimte voor alle bewoners en functies die niet mee kunnen met de puur economisch gestuurde woningmarkt. Zonder tegenbeleid zullen bepaalde functies en minder kapitaalkrachtige bewoners in een snel tempo uit de stad worden geduwd.

Een andere problematiek is de opvolging vanuit het beleid. Atelierorganisaties vallen onder de verantwoordelijkheid van een stedelijk cultuurbeleid. Niet helemaal

onlogisch omdat we kunstenaars ondersteunen, verweven zijn met het kunstenveld en vanuit onze positie ontwikkelingsprogramma's opzetten. Maar vanuit een cultuur kabinet is het ruimtevraagstuk moeilijk te tackelen. Idealiter zou niet enkel een kabinet cultuur betrokken zijn bij onze werking, maar ook het kabinet stadsontwikkeling. Nog meer ideaal worden bij het vraagstuk betaalbare ruimte ook de kabinetten jeugd, economie en sociale zaken betrokken, aangezien jeugd en sociale organisaties en kleine creatieve ondernemingen ook nood hebben aan betaalbare ruimte, elkaar versterken en samen het maatschappelijke weefsel van een stad vormgeven.

Daarnaast botsen we bij het zoeken naar oplossingen voor het ruimtevraagstuk op de grenzen van een stadsbeleid. De regelgeving en wetgeving, nodig om kaders te ontwikkelen om echte verandering teweeg te brengen, zit vaak op een Vlaams of federaal niveau.

ZIJN ER OPLOSSINGEN?

De echte oplossing moet dan ook stadsbreed, beleidsoverkoepelend en op lange termijn benaderd worden. Het vraagt transversale maatschappelijke keuzes en juridische aanpassingen op verschillende beleidsniveaus.

Zoals het publieke patrimonium niet meer vermarkten, maar aanbieden aan atelierorganisaties, of andere initiatieven met een maatschappelijk doel, en daarbij langere termijnen en geen extra randvoorwaarden opleggen.

Een stedelijk beleid zou zo'n maatschappelijke waardevolle invulling ook moeten ambiëren voor leegstand in privé handen. Dit door slimme stimuli in te zetten zoals leegstandsheffingen en

- deze actiever te innen,
- en minimum termijnen en maximumprijzen opleggen voor leegstandbeheer

Zoals eerder al aangehaald is enkel op leegstandsinvulling inzetten niet langer genoeg. Voor atelierorganisaties zoals Morpho is de ambitie ruimte te verwerven en zo een minimum aanbod aan betaalbare atelierruimte voorgoed te onttrekken aan de woningmarkt. Ideaal ligt deze ruimte centraal in de stad en wordt ze door het beleid als even noodzakelijk en waardevol beschouwd als, pakweg, een museum. Zo'n ruimte verwerven is financieel onmogelijk zonder steun van het beleid. Deze steun hoeft niet enkel financieel te zijn, maar kan ook geboden worden door het uitwerken van kaders, initiatieven en stimuli die een maatschappelijke return naar waarde schatten. Op die manier wordt er voor maatschappelijke spelers een onderhandelingspositie gecreëerd tegenover financieel kapitaalkrachtigere spelers.

Soms bestaan deze stedenbouwkundige instrumenten al en moeten we beleidsvoerders overtuigen ze ook voor cultuur in te zetten.

Zo is er bv. de stedelijke ontwikkelingskost. Dit instrument stelt een stedelijk beleid in staat om voorwaarde op te leggen bij het verstrekken van een bouwvergunning bij grotere projecten. In deze voorwaarden wordt dan vastgelegd dat de ontwikkelaar de kosten moet dragen voor de maatschappelijke noden die door het project gecreëerd worden. Momenteel worden deze bedragen gebruikt om nieuw groen aan te leggen of scholen te bouwen, maar dit zou net zo goed gebruikt kunnen worden om de maatschappelijke nood aan betaalbare ruimte voor kunstenaars op te vangen. Zeker als het op een locatie gebeurt waar net die groep moet verdwijnen ten koste van het nieuwe project.

De Gentse stadsbouwmeester stelde nog een andere stedenbouwkundige maatregel voor die kansen biedt. In Gent gaat men de stijgende densiteit van binnengebieden tegen door de rem te zetten op residentiële ontwikkeling van achterliggende panden. Hierdoor worden deze achterhuizen/ gebouwen onttrokken aan de woningmarkt en worden ze betaalbaarder. Dit is een piste die volgens mij ook voor ander patrimonium kan gelden. Denk maar aan alle kerken en kloosters die vrij gekomen zijn.

Nog een oplossing is om atelierorganisaties anders te ondersteunen dan andere kunstorganisaties. Morpho krijgt haar werkingssubsidie jaarlijks en elk jaar wordt deze uitbetaald in vier schijven. Graag hadden we deze middelen (die we nu al 15 jaar krijgen) per beleidsperiode uitbetaald gekregen. Op die manier kunnen we echt ondernemen en investeren en op termijn zelf zorgen voor onze eigen inkomsten. Dit idee ligt niet zo ver van een rollend fonds, een systeem dat al werd uitgewerkt in het kunstendecreet.

Ook in het buitenland en andere sectoren zijn er voorbeelden die verder onderzocht moeten worden en kunnen ingezet worden ten dienste van een kunstenaarsgemeenschap: bv de haven van Antwerpen, die werkt als een landlord haven, en wooncoöperaties in Alpengebieden, beide tonen hoe het eigenaarschap van grond los kan gekoppeld worden van het gebruik van een gebouw.

In de Haven van Antwerpen wordt beschikbare grond steeds gegund op basis van een bevragingprocedure waarbij je als potentiële concessiehouder moet voldoen aan de gevraagde vereisten en geselecteerd wordt op basis van een projectaanvraag. Dit om ervoor te zorgen dat de functies aanvullend aan elkaar blijven, maar ook om de mogelijkheid te hebben innovatieve te laten voorgaan op inkomsten. Dit is nodig om als haven relevant te blijven en op lange termijn dus winstgevender.

CONCLUSIE

Oplossingen genoeg om betaalbare ruimte in een stad voor kunstenaars te garanderen. Het is vooral een keuze die moet gemaakt worden.

Vaak worden keuzes pas gemaakt als aangetoond wordt wat de gevolgen zijn als ze niet gemaakt worden en de urgentie duidelijk is. Omdat we aanvoelen dat het nu of

nooit is, richtte Morpho, samen met vijf andere atelierorganisaties waaronder Level 5, UFO op. Samen, en heel graag met nog meer betrokkenen, willen we de maatschappelijke en economische waarde van een bloeiende kunstenaarsgemeenschap voor de stad aantonen en stedelijke overheden helpen kunstenaars te overtuigen zich blijvend in hun stad te vestigen.

Want hoe kleurloos zou het anders zijn? Elke stad verdient ateliers voor kunstenaars.